1.8. Baudžiamojo proceso išlaidos ir jų išieškojimo galimybės

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

Dr. Marina Gušauskienė

El. paštas: mgusauskiene@mruni.eu

Doc. dr. Artūras Panomariovas

El. paštas: arturas@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-21-01-08

Santrauka. Straipsnyje aptariama valstybės galimybė išieškoti iš nuteistojo patirtas baudžiamojo proceso išlaidas. Valstybės teisė ir galimybė išieškoti iš nuteistojo patirtas baudžiamojo proceso išlaidas nagrinėjama 2021 m. vasario 10 d. padarytų Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo pakeitimų ir Lietuvos baudžiamojo proceso kodekso normų kontekste. Vienas iš generalinio prokuroro rekomendacijos pakeitimo siekiamų tikslų – sklandus proceso išlaidų, kurias patyrė valstybė, kviesdama dalyvauti baudžiamajame procese privatų ekspertą ar specialistą, kompensavimas.

Reikšminiai žodžiai: baudžiamasis procesas, ikiteisminis tyrimas, proceso išlaidos, privatūs ekspertai ar specialistai, proceso išlaidų atlyginimas.

Įvadas

Nusikalstamą veiką padaręs asmuo, be jam valstybės vardu paskirtos bausmės, taip pat privalo atlyginti ir žalą, padarytą kitiems asmenims (nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui ir (ar) valstybei). Baudžiamajame procese nusikalstamą veiką padariusio asmens žalos atlyginimo klausimas dažniausiai nagrinėjamas tik nusikalstama veika padarytos žalos nukentėjusiajam ir (ar) civiliniam ieškovui kontekste.¹ Valstybės patirtų materialinio pobūdžio sąnaudų, kurias valstybė patiria dėl įtariamojo (kaltinamojo) baudžiamojo persekiojimo, klausimas paprastai paliekamas nuošalyje. Nenorą gilintis į proceso išlaidų, jų atlyginimo (kompensavimo) problemą, viena vertus, lemia proceso išlaidų materialinė-finansinė prigimtis, kuri nėra patraukli baudžiamojo proceso tyrėjams, kita vertus, procesinių santykių sudėtingumas, jų įvairovė, nes iki šiol įstatyminiu lygmeniu nėra sutariama, kuriuos baudžiamajame procese dalyvaujančius asmenis reikėtų laikyti baudžiamojo proceso dalyviais, o kuriuos – ne.²

Įvairių veiksnių (socialinių, ekonominių, politinių ir pan.) daroma įtaka baudžiamajam procesui verčia įstatymo leidėją ne tik peržiūrėti esamas pamatines idėjas, kuriomis remiantis konstruojama baudžiamojo proceso normų visuma ir (ar) jų atskirybės, bet ir mąstyti apie finansinę

1 Plačiau žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas, TAR, 2021-03-19, Nr. 5546; Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, „Nusikalstamos veikos tyrimo išlaidų priteisimo iš kaltininko galimybių teisinis įvertinimas“, *Teisės problemos* 1 (71) (2011), <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2011-1-kavoliunaite.pdf>.

2 Baudžiamojo proceso kodekse vartojama „proceso dalyvių“ sąvoka visa apimtimi neapima ikiteisminio tyrimo įstaigų, kurios lėšomis arba kuriai gali būti atlyginamos proceso išlaidos. Baudžiamojo proceso doktrinoje laikomasi nuomonės (pvz., Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir kt., *Baudžiamojo proceso dalyviai* (Vilnius: Industru, 2009), 9–11), kad baudžiamojo proceso dalyviais laikomi asmenys, dalyvaujantys baudžiamajame procese, atliekantys tam tikrus proceso veiksmus ar priimančius proceso sprendimus, taip pat dalyvaujantys atliekant veiksmus, priimančius sprendimus bei turintys tam tikrą statusą, kurį nulemia dviejų pagrindų – teisinio ir faktinio – buvimas. Akivaizdu, kad, esant tokiai proceso dalyvių sampratai, ikiteisminio tyrimo įstaiga, taip pat ir prokuratūra nelaikytini baudžiamojo proceso dalyviais. Tačiau šiame straipsnyje, nesigilinant į minėtą problematiką, „proceso dalyvių“ sąvoka vartojama plačiausia prasme.

baudžiamojo proceso pusę, kur proceso išlaidos, jų kompensavimo ne tik privatiems proceso dalyviams, bet ir valstybei problema tampa ypač aktuali.

Proceso išlaidos be kompensavimo funkcijos atlieka ir prevencinę funkciją, t. y. sulaiko proceso dalyvius nuo piktnaudžiavimo įstatymo suteiktomis procesinėmis teisėmis. Pavyzdžiui, išlaidos, atsiradusios dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo atidėjimo ar pertraukos paskelbimo, jei kuris nors iš proceso dalyvių neatvyko į teismą be svarbios priežasties, išieškomos iš neatvykusio proceso dalyvio. Taigi tikimybė sulaukti procesinės sankcijos, kuri pasireiškia patirtų proceso išlaidų priteisimu, skatina proceso dalyvius laikytis jiems nustatytų procesinių pareigų.

Be to, galėjimas prisiteisti išlaidas, patirtas apmokant privataus eksperto (specialisto) paslaugas, baudžiamojo procesinio santykio dalyviams suteikia galimybę kreiptis ne tik į valstybės institucijose dirbančius ekspertus ir (ar) specialistus, bet ir į privačius specialistus (ekspertus)³, o tai savo ruožtu sąlygoja greitesnę ekspertinės išvados gavimą ir spartesnę procesą.

Straipsnio objektas – baudžiamieji procesiniai santykiai, susiklostantys tarp baudžiamojo proceso subjektų dėl proceso išlaidų atlyginimo (kompensavimo). Tyrimo dalykas – baudžiamojo proceso išlaidos.

Straipsnis buvo rašomas naudojant dokumentų sisteminės analizės, lyginamojo tyrimo, dedukcinio ir indukcinio pažinimo metodus.

Straipsnio tikslas – aptarti baudžiamojo proceso išlaidas ir jų išieškojimo galimybes Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo pakeitimų (toliau – generalinio prokuroro rekomendacija) pavyzdžiu *de lege lata de lege ferenda*.

1.8.1. Baudžiamojo proceso išlaidos

Baudžiamojo proceso išlaidų samprata, kaip ir pats baudžiamasis procesas, yra dinamiškas, reiškinys, turintis tendenciją kisti priklausomai nuo įvairių socialinių, ekonominių, politinių ir kitų veiksnių.

Keičiantis visuomenei, jos požiūriui į vienas ar kitas nusikalstamas veikas bei norint prisitaikyti prie konkretaus laikotarpio socialinio gyvenimo realijų, atsiranda poreikis aptarti baudžiamajame procese patirtų išlaidų kompensavimą, tokio kompensavimo priemones ir būdus. Sprendžiant proceso išlaidų kompensavimo klausimą svarbu išlaikyti tam tikrų veiksnių pusiausvyrą: žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugos; valstybės ekonominės padėties; racionalaus žmogiškųjų, finansinių išteklių naudojimo ir procesinės ekonomijos principo praktinio įgyvendinimo.

Efektyvi nusikalstamų veikų prevencija, tokio pobūdžio veikų išaiškinimas laiku neįmanomas nepatiriant finansinių ir kitų sąnaudų (išlaidų), susijusių su teisėsaugos institucijų (įskaitant ir teismus) išlaikymu, jų aprūpinimu moderniomis techninėmis priemonėmis, personalo kvalifikacijos kėlimu (mokymu) ir kt. Šiuolaikinėmis sąlygomis ypač aktualus tampa racionalus finansinių lėšų, skirtų kovai su nusikalstamumu, naudojimas ir bylinėjimosi išlaidų baudžiamosiose bylose atlyginimas.

Baudžiamojo proceso išlaidų atlyginimo klausimas tiesiogiai yra susijęs su tam tikromis procesinėmis garantijomis, kurios taikomos įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam (išteisintajam). Pavyzdžiui, su asmens galimybe nemokamai pasinaudoti vertėjo paslaugomis tuo atveju, jei jis nemoka valstybinės kalbos, ir su įtariamąjo, kaltinamojo teise nemokamai gauti teisinę pagalbą,

3 Pažymėtina, kad praktiniame darbe buvo nusistovėjusi nerašyta taisyklė dėl specialių žinių kreiptis tik į valstybines ekspertines įstaigas (tai sutaupydavo ikiteisminio tyrimo įstaigos lėšas, nes, kaip nurodoma Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 103 str. 3 p., „<...> ekspertams, specialistams, vertėjams išmokami pinigai, skirti atlyginti už darbą, išskyrus tuos atvejus, kai jie šias pareigas atlieka kaip tarnybinę užduotį <...>“), o tai lemdavo itin ilgą ikiteisminio tyrimo (ar net ir viso proceso trukmę).

jei toks asmuo neturi pakankamai lėšų atsilyginti už suteiktas gynėjo paslaugas ir kai tai reikalinga teisingumo interesams. Dažniausiai vertėjo paslaugų, jei asmuo nemoka valstybinės kalbos, taip pat ir kaltinamojo, jei jis neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai reikalinga teisingumo interesams, teisinių paslaugų išlaidas padengia valstybė, kuri vėliau, pripažinus kaltinamąjį kaltu ar nutraukus baudžiamąjį procesą, negali šių išlaidų išreikalauti iš nuteistojo ar asmens, dėl kurio baudžiamasis procesas buvo nutrauktas. Priešingu atveju būtų suvaržyta kaltinamojo (nuteistojo) teisė į teisingą (sąžiningą) teisinį procesą, kurią žmogui garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija⁴ (konstitucinis teisinės valstybės principas, asmens teisė kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis)) ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ŽTK)⁵ 6 straipsnis.

Tiesa, kalbant apie nemokamą teisinę gynėjo pagalbą, tuo atveju, jei asmuo neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti, nereiškia besąlyginio draudimo valstybei reikalauti iš nuteistojo ar asmens, dėl kurio baudžiamasis procesas buvo nutrauktas, atlyginti tokias valstybės patirtas bylinėjimosi išlaidas.

Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) (sprendimai bylose *Croissant v Germany*⁶, 1992; *Morris v the United Kingdom*⁷, 2002, ir kt.) laikosi nuostatos, jog ŽTK 6 straipsnio 3 dalies c papunktyje įtvirtinta kaltinamojo teisė į nemokamą teisinę pagalbą nėra absoliuti; tokia pagalba turi būti teikiama tik jeigu kaltinamasis „neturi pakankamai lėšų atsiskaityti“. Kaltinamasis, kuris yra išteisintas, nepriklausomai nuo jo galimybių, neprivalo apmokėti nei proceso išlaidų, nei teismo paskirtų advokatų honorarų; visas šias išlaidas dengia valstybė. Kita vertus, nuteistasis iš principo visada privalo sumokėti teismo paskirtų advokatų honorarus ir išmokas, tai laikoma normalia apkaltinamojo nuosprendžio pasekme.⁸

Reikalavimas atlyginti valstybės patirtas išlaidas, susijusias su teisėtu ir pagrįstu asmens baudžiamuoju persekiojimu, pats savaime negali būti laikomas asmens teisės į sąžiningą (teisingą) teisinį procesą suvaržymu. Be to, sprendžiant proceso išlaidų, jo dydžio atlyginimo klausimą svarbu įvertinti padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, kaltininko amžių, kaltės formą, nusikalstamos veikos padarymo stadiją, konkrečias aplinkybes, kuriomis buvo padaryta nusikalstama veika, nuteistojo turtinę padėtį ir kitus veiksnius, kurie gali būti svarbūs sprendžiant patirtų proceso išlaidų atlyginimą ar jų neatlyginimą.

Pavyzdžiui, Estijoje teismas, iš nuteistojo priteisdamas proceso išlaidas, atsižvelgia į turtinę nuteistojo padėtį ir resocializacijos perspektyvas. Jeigu proceso išlaidų atlyginimas nuteistajam akivaizdžiai per didelis, teismas dalį tokių išlaidų palieka valstybei. Nepilnamečio nuteistojo atveju visas proceso išlaidas padengia valstybė iš savo biudžeto lėšų⁹. Latvijoje proceso išlaidos apmokamos iš valstybės lėšų, jeigu asmuo, iš kurio proceso išlaidos turėtų būti išieškomos, yra mažas pajamas gaunantis arba valstybės remiamas asmuo. Teismas gali visai ar iš dalies atleisti nuteistąjį nuo proceso išlaidų kompensavimo tais atvejais, jeigu tokių išlaidų išieškojimas iš esmės paveiktų nuteistojo išlaikomo asmens turtinę padėtį.¹⁰

Lietuvos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose taip pat yra pažymėjęs, kad „<...> iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo principų kylantis draudimas įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų paneigiami teismo įgaliojimai

4 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.

5 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987.

6 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *Croissant v Germany*, pareiškimo Nr. 13611/88.

7 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. sprendimas byloje *Morris v the United Kingdom*, pareiškimo Nr. 38784/97.

8 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje *Croissant v Germany*, *op. cit.*, 33, 35 parag.

9 Kriminaalmenetluse seadustik, 180 parag. 3 dalis, (Code of Criminal Procedure) – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062014036?leiaKehtiv>.

10 Kriminālprocesa likums, 368 straipsnis 4 dalis, Kriminālprocesa likums (likumi.lv), <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>.

vykdyti teisingumą, *inter alia* reiškia, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų neleidžiama teismui, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, teisingai išspręsti bylos šalių išlaidų paskirstymo klausimo; teisingas bylos šalių išlaidų paskirstymas priklauso nuo bylos šalių sąžiningumo, jų patirtų išlaidų pagrįstumo ir būtinumo, nuo to, kiek jų reikalavimai buvo patenkinti teismui išsprendus bylą, kitų reikšmingų aplinkybių <...>¹¹.

Sprendžiant proceso išlaidų atlygintinumo ar jų neatlygintinumo klausimą, taip pat reikėtų vadovautis ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacija Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių, palengvinančių teisminės gynybos prieinamumą“¹² (toliau – Rekomendacija), kurioje pabrėžiama, kad už proceso pradėjimą neturėtų būti imamos jokios rinkliavos (Rekomendacijos 11 punktas.). Šioje Rekomendacijoje taip pat pabrėžiama, kad ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas advokatų ir ekspertų darbo apmokėjimo klausimui, nes tai gali būti kliūtis realizuojant asmens teisę į teisminę gynybą (Rekomendacijos 13 punktas). Kita vertus, Rekomendacijoje akcentuojama, jog, išskyrus ypatingas aplinkybes, bylą laimėjusi procesinė šalis iš esmės turi turėti galimybę iš pralaimėjusios šalies susigrąžinti patirtas išlaidas (Rekomendacijos 14 punktas).

Lietuvos baudžiamojo proceso literatūroje nusikalstamą veiką padariusio asmens (nuteistojo ar asmens, dėl kurio baudžiamasis procesas buvo nutrauktas) valstybės patirtų proceso išlaidų arba, kitais žodžiais tariant, žalos atlyginimo valstybei dėl kaltininko patraukimo baudžiamajon atsakomybės klausimai dažniausiai buvo nagrinėjami tik tiek, kiek jie buvo susiję su nukentėjusiajam ir (ar) civiliniam ieškovui padarytos žalos atlyginimu.¹³ Valstybės patirtų proceso išlaidų tiriant ir nagrinėjant nusikalstamas veikas klausimas Lietuvos baudžiamojo proceso literatūroje beveik nebuvo nagrinėjamas. Tiesa, objektyvumo dėlei reikėtų paminėti, kad Lietuvoje kartais kildavo pavienių iniciatyvų, siūlančių įstatymo lygmeniu sureguliuoti valstybės patirtų baudžiamojo proceso išlaidų atlyginimo klausimą. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybė) 2008–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo plane¹⁴ tuometinė Vyriausybė, siekdama, kad valstybės patirtas išlaidas dėl konkretaus nusikaltimo užkardymo, išaiškinimo, paramos aukai ir aukai suteiktos medicinos pagalbos išlaidas apmokėtų kaltu pripažintas asmuo, buvo užsibrėžusi „<...> išanalizuoti atitinkamus teisės aktus dėl valstybės regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės iš atsakingo už žalą asmens įgyvendinimo ir parengti teisės aktų, užtikrinančių efektyvesnį regreso taikymą, projektus <...>“ (plano 232 punktas).

Procesinės, kaip ir bet kurios kitos, veiklos vykdymas yra susijęs su tam tikromis išlaidomis, kurias patiria valstybė ir baudžiamojo proceso dalyviai ar kiti procese dalyvaujantys asmenys. Tačiau ne visos išlaidos, susijusios su baudžiamuoju procesu, jo vykdymu, priskiriamos prie proceso išlaidų. Pavyzdžiui, tokios išlaidos kaip teisėjų, prokurorų ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo užmokestis, pašto, kanceliariinių prekių įsigijimo, transporto, sulaikytų ar suimtų asmenų maitinimo ir kt. nėra priskiriamos prie proceso išlaidų. Be to, prie proceso išlaidų nepriskiriamos įtariamojo ar kaltinamojo asmens patiriamos išlaidos, susijusios su jo atvykimu pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teismą. Straipsnio autorių nuomone, Lietuvos baudžiamajame procese proceso išlaidomis galėtų būti laikomos trijų grupių išlaidos:

- 1) susijusios su šaukiamų dalyvauti procese asmenų atvykimu pas procesinę veiklą įgaliotus vykdyti asmenis;
- 2) kompensacinio pobūdžio išlaidos, t. y. piniginės išmokos, skirtos prarastoms arba negautoms tam tikroms pajamoms atlyginti;

11 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas, TAR, 2018-12-14, Nr. 20548.

12 Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1981 m. gegužės 14 d. rekomendacija Nr. R (81) 7 „Dėl priemonių, palengvinančių teisminės gynybos prieinamumą“, <https://www.legislationline.org/download/id/1480/file/ae9add529d1e5a12cc0967ae-3d6322a4.pdf>.

13 Plačiau žr., pvz., Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimą, *supra note*, 1; Kavoliūnaitė-Ragauskienė, *supra note*, 1.

14 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. vasario 25 d. nutarimas Nr. 189 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2009-03-26, Nr. 33-1268.

3) piniginės sumos, skirtos asmenims už tam tikras paslaugas, kurias jie, baudžiamąją procesinę veiklą įgaliotų vykdyti asmenų pavedimu, suteikė baudžiamajame procese, sumokėti.

Prie pirmosios grupės proceso išlaidų, t. y. susijusių su šaukiamų dalyvauti procese asmenų atvykimu pas procesinę veiklą įgaliotus vykdyti asmenis, priskiriamos liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams išmokami pinigai, skirti jų kelionės į iškviетimo vietą ir gyvenimo joje išlaidoms atlyginti (BPK 103 straipsnio 1 punktą).

Šiems baudžiamojo proceso dalyviams atlyginamos atvykimo pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teisumą, pragyvenimo, t. y. gyvenamosios patalpos nuomos, taip pat ir grįžimo atgal išlaidos. Be to, jiems mokami ir dienpinigiai. Kelionės, gyvenamosios patalpos nuomos išlaidos bei dienpinigiai yra mokami pagal teisės aktus, reglamentuojančius tarnybines komandiruotes Lietuvos Respublikos teritorijoje. Liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams, taip pat ir atvykusiems iš užsienio valstybių, faktinės gyvenamosios patalpos nuomos, kelionės ir gyvenimo Lietuvoje išlaidos atlyginamos pagal pateiktus šias išlaidas patvirtinančius dokumentus.

Prie kompensacinio pobūdžio išlaidų priskiriamos:

a) liudytojams ir nukentėjusiesiems išmokami pinigai, skirti atlyginti už jų darbą (BPK 103 straipsnio 2 punktą);

b) daiktų laikymo ir persiuntimo išlaidos (BPK 103 straipsnio 5 punktą);

c) teismo sprendimu valstybės patirtos proceso išlaidos, susijusios su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, suteiktos kaltinamajam dėl būtino gynėjo dalyvavimo (BPK 106 straipsnio 2 dalis);

d) teismo sprendimu nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo turėtos išlaidos advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti (BPK 106 straipsnio 2 dalis).

Liudytojams ir nukentėjusiesiems dėl jų dalyvavimo baudžiamajame procese išmokamos pinigų sumos skirtos (1) prarastam darbo užmokesčiui arba (2) už jų atitraukimą nuo įprastos veiklos ar įprastinio užsiėmimo proporcingai laikui, kurį jie sugaišo atvykdami pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar teisumą, kompensuoti. Kompensuojamas darbo užmokestis, ne mažesnis už vidutinį, šaukiamam asmeniui pateikus dokumentus apie darbo užmokesčio dydį. Tais atvejais, jei liudytojas ar nukentėjusysis dėl atvykimo pas procesinę veiklą įgaliotus vykdyti pareigūnus savo darbo užmokesčio nepraranda ar toks atvykimas nesutrukdo jo įprastinei veiklai, tokio pobūdžio piniginės išmokos jiems nėra mokamos. Be to, šios išmokos nėra mokamos ir tada, jei jie šias pareigas atlieka kaip tarnybinių užduočių.

Sumos, išleidžiamos daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ar nagrinėti, laikyti ir persiųsti, taip pat laikomos kompensacinio pobūdžio išlaidomis, kuriomis siekiama kompensuoti trečiųjų asmenų patirtas išlaidas, susijusias su daiktų laikymu (saugojimu) ir jų pervežimu. Tokio pobūdžio išlaidų atsiranda tuomet, kai baudžiamąją procesinę veiklą įgalioti vykdyti asmenys patys neturi galimybės saugoti ir laikyti tam tikrų daiktinių įrodymų. Pavyzdžiui, tokių galimybių nėra dėl didelio kiekio daiktų, gabaritų, laikymo sąlygų (radioaktyvios, nuodingos medžiagos, gyvūnai ir pan.).

Pagal Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyminių reglamentavimą prie kompensacinio pobūdžio išlaidų taip pat gali būti priskiriamos ir nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo turėtos išlaidos advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti, taip pat valstybės patirtos proceso išlaidos, susijusios su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, suteiktos kaltinamajam dėl būtino gynėjo dalyvavimo (BPK 106 straipsnio 2 dalis). Nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo turėtos išlaidos advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti pripažįstamos procesinėmis tik esant nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo prašymui, kuris pateikiamas teismui.

Trečiajai grupei išlaidų priskiriamos piniginės sumos, skiriamos asmenims už tam tikras paslaugas, kurias jie, baudžiamąją procesinę veiklą įgaliotų vykdyti asmenų pavedimu, suteikė baudžiamajame procese, sumokėti. Prie tokio pobūdžio išlaidų priskiriamos ekspertams, specialistams,

vertėjams išmokami pinigai, skirti atlyginti už jų darbą, išskyrus tuos atvejus, kai jie šias pareigas atliko kaip tarnybinę užduotį (BPK 103 straipsnis 3 punktas).

Ekspertams, specialistams ir vertėjams, išskyrus tuos atvejus, kai šį darbą atlieka pagal tarnybines pareigas, už atliktą darbą mokamas sutartyje su ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuratūra ar teismu numatytas atlyginimas pagal pateiktas sąskaitas.

Visos šios proceso išlaidų sumos mokamos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ar teismo lėšų. Ikiteisminio tyrimo metu liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams jas išmoka ikiteisminį tyrimą atliekanti ikiteisminio tyrimo įstaiga arba prokuratūra, teismo nagrinėjimo metu – teismas.

Proceso išlaidos paprastai yra išieškomos iš nuteistojo arba tam tikrais atvejais ir iš asmens, dėl kurio baudžiamasis procesas yra nutrauktas.

Valstybės teisę reikalauti jos patirtą žalą (valstybės patirtas proceso išlaidas) *dėl* baudžiamojo persekiojimo riboja Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai ir pačios valstybės nusistatytas įstatyminis reguliavimas.

Nagrinėjamo klausimo kontekste straipsnio autoriai pažymi, kad Europos valstybių teisinėje praktikoje vyrauja dvi esminės tendencijos, susijusios su valstybės patirtų proceso išlaidų kompensavimu – valstybės patirtos proceso išlaidos nėra kompensuojamos, išskyrus pavienius atvejus, numatytus įstatyme (pavyzdžiui, Bulgarijoje¹⁵, Slovakijoje¹⁶, Prancūzijoje¹⁷ ir kt.), arba valstybės patirtas proceso išlaidas turi padengti nuteistasis (atskiris atvejais ir asmuo, dėl kurio baudžiamasis procesas buvo nutrauktas) pagal teismo nuosprendį ar nutartį, pagrįstą bylos rezultatais (pavyzdžiui, Čekijoje, Estijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, Latvijoje, Rumunijoje, Suomijoje ir kt.).

Valstybės patirtų proceso išlaidų išieškojimas nėra laikoma papildoma bausme ar baudžiamojo poveikio priemone, kuri skiriama nuteistajam. EŽTT yra pažymėjęs, kad proceso išlaidos neprilyginamos nuobaudai ar bausmei, kuri skiriama už nusikalstamos veikos padarymą.¹⁸

Proceso išlaidų teisinio reguliavimo dalykas yra gana platus, jis apima ne tik baudžiamojo proceso metu atsiradusių išlaidų paskirstymo valstybei ir nusikalstamą veiką padariusiems asmeniui teisinius santykius, bet ir tuos teisinius santykius, kurie atsiranda tarp privačių proceso dalyvių (pavyzdžiui, tarp nukentėjusiojo ir jo įgaliotojo atstovo (advokato)) bei tarp procesinę veiklą įgaliotų vykdyti asmenų ir kitų proceso dalyvių (nukentėjusiojo, eksperto, vertėjo ir pan.).

Įvairių valstybių teisės aktų analizė (Vokietijos, Lenkijos, Latvijos ir kt.) leidžia teigti, kad procesinių išlaidų teisinės reglamentacijos formai būdinga tam tikra vidinė organizacinė struktūra. Galima būtų išskirti tris formas.

Pirma, baudžiamąją procesinę veiklą reglamentuojančiame įstatyme įtvirtinamos nuostatos, reglamentuojančios, kokios išlaidos gali būti laikomos procesinėmis. Pavyzdžiui, vadovaujantis Lenkijos BPK 616 straipsnio 1 paragrafu¹⁹ prie baudžiamojo proceso išlaidų priskiriamos: a) teisinės išlaidos (mokesčiai ir valstybės biudžeto išlaidos, kurias patiria valstybė nuo baudžiamojo proceso pradžios momento) ir b) baudžiamojo proceso šalių patirtos pagrįstos išlaidos (įskaitant gynybą ir (ar) atstovavimą).

Pagal Lenkijos BPK 618 straipsnio 1 paragrafą valstybės biudžeto išlaidas sudaro išmokos susijusios su: 1) šaukimų ir kitų dokumentų įteikimu; 2) teisėjų, prokurorų ir kitų asmenų kelionėmis,

15 Penal Procedure Code, 187 straipsnio 1 dalis, 189 straipsnio 3 dalis, 190 straipsnio 1 dalis, Bulgarijos_PENAL_PROCEDURE_CODE_am2011_en.pdf.

16 Code of Criminal Procedure of the Slovak Republic, 29 straipsnis, 30 straipsnis, 34 straipsnis, 488 straipsnis, 557–558 straipsniai, https://www.legislationline.org/download/id/8295/file/Slovakia_CPC_2005_excerpts_en.pdf.

17 Code de procédure pénale, 800¹ straipsnis, <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>.

18 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1987 m. rugpjūčio 25 d. sprendimas byloje *Lutz v Germany*, pranešimo Nr. 9912/82; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1984 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Leutscher v the Netherlands*, pareiškimo Nr. 17314/90.

19 Kodeks postępowania karnego, Akt prawny (sejm.gov.pl), 1997 m. birželio 6 d. (su pakeitimais ir papildymais 2021 m.), <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>.

kai jos susijusios su jų vykdoma procesine veikla; 3) kaltinamųjų, liudytojų ir ekspertų pristatymu ar jų pervežimu; 4) gautų dokumentų, daiktų ar siuntų apžiūra, jų saugojimu ir realizavimu; 5) skelbimų spaudoje, radijuje ir televizijoje platinimu; 6) priimtų procesinių sprendimų vykdymu; 7) liudytojams ir vertėjams mokėtinomis piniginėmis sumomis; 8) mediacijos procesu; 9) ekspertų ar institucijų, paskirtų pateikti išvadas, išvadų parengimu; 10) kaltinamojo psichikos priežiūra; 11) privalomu administravimu; 12) informacijos iš teistumo registro teikimu; 13) advokatų *ex officio* suteikta nemokama teisėnė pagalba; 14) probacijos pareigūnui išmokama vienkartinė išmoka už socialinį tyrimą; 15) tarptautinių sutarčių, kurių šalis yra Lenkijos Respublika, įgyvendinimu.

Antra, baudžiamąją procesinę veiklą reglamentuojančiame įstatyme įtvirtinamos nuostatos, reglamentuojančios proceso išlaidų kompensavimo proceso dalyviams ir (ar) valstybei sąlygas bei procedūras.

Kaip jau minėta, Lietuvoje baudžiamąjo proceso išlaidos ir jų atlyginimo sąlygos įtvirtintos Lietuvos BPK. Lietuvos BPK 103 straipsnyje pateikiamas nebaigtinis atlygintinų proceso išlaidų sąrašas, nes vadovaujantis Lietuvos BPK 103 straipsnio 6 punktu proceso išlaidas gali sudaryti ne tik tos proceso dalyvių sąnaudos, kurias jie patiria dėl to, kad buvo įtraukti į procesinę veiklą (BPK 103 straipsnio 1–5 punktai), bet ir kitos procese patirtos materialinio pobūdžio sąnaudos, kurias ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas ar teismas pripažįsta proceso išlaidomis. Lietuvos BPK 105 straipsnyje įtvirtinta teismo teisė išieškoti iš nuteistojo (išskyrus išlaidas vertėjo pagalbai apmokėti) arba iš kaltinamojo, kuris pripažintas kaltu, bet nuo bausmės atleistas, arba kuriam bausmė nepaskirta, proceso išlaidas. Be to, vadovaudamasis BPK 106 straipsnio 2 dalimi teismas, pripažinęs kaltinamąjį kaltu, priimdamas nuosprendį, esant nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo prašymui, turi teisę nuspręsti iš kaltinamojo išieškoti nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo turėtas išlaidas advokato, kuris dalyvavo byloje kaip nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo atstovas, paslaugoms apmokėti. Teismas, atsižvelgdamas į nuteistojo turtinę padėtį, gali šių išlaidų kaltinamajam nepriteisti ar jų dydį sumažinti (BPK 106 straipsnio 2 dalis).

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje, skirtingai nuo kitų Europos valstybių (pavyzdžiui, Vokietijos), nei BPK, nei kitame įstatyme nėra reglamentuojama atlygintinų išlaidų struktūra ir maksimalūs dydžiai.

Pavyzdžiui, Vokietijoje liudytojų, ekspertų, vertėjų ir kitų asmenų, įtrauktų į procesinę veiklą, sąnaudų atlyginimą reglamentuoja 2004 m. Ekspertų, vertėjų darbo apmokėjimo ir garbės teisėjų, liudytojų ir trečiųjų asmenų darbo apmokėjimo įstatymas (Teisėjų darbo apmokėjimo ir žalos atlyginimo įstatymas – JVEG²⁰). JVEG užtikrina bendrą liudytojų, ekspertų, vertėjų ir kitų asmenų, įtrauktų į procesinę veiklą, proceso išlaidų atlyginimo tvarką, nepriklausomai nuo to, kokiam procese (baudžiamajame, civiliniame ar administraciniame) dalyvauja liudytojas, vertėjas ar ekspertas, be to, toks įstatymas užkerta galimybę piktnaudžiavimams ir įvairioms interpretacijoms.

Lietuvoje, nesant nuoseklaus ir aiškaus baudžiamąjo proceso išlaidų reglamentavimo mechanizmo, atsiveria plačios galimybės poįstatymiais teisės aktais, taip pat ir rekomendacijomis, užpildyti proceso išlaidų įstatyminio reglamentavimo spragas.

Vienas iš tokių bandymo pavyzdžių galėtų būti Lietuvos generalinio prokuroro 2021 m. vasario 10 d. įsakymo Nr. I-26 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymo Nr. I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ pakeitimo“²¹ (toliau – generalinio prokuroro rekomendacija) nuostatos. Generalinis prokuroras siūlo proceso išlaidomis pripažinti ekspertinės įstaigos materialinio pobūdžio sąnaudas, kurias tokia įstaiga patyrė dėl to, kad jai teko baudžiamąją procesinę veiklą vykdančiai institucijai (jos

20 Vok. Gesetz über die Vergütung von Sachverständigen, Dolmetscherinnen, Dolmetschern, Übersetzerinnen und Übersetzern sowie die Entschädigung von ehrenamtlichen Richterinnen, ehrenamtlichen Richtern, Zeuginnen, Zeugen und Dritten (Justizvergütungs- und -entschädigungsgesetz - JVEG), <https://ra.de/gesetze/jveg/inhaltsuebersicht>.

21 Lietuvos generalinio prokuroro 2021 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. I-26 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2011 m. sausio 18 d. įsakymo Nr. I-14 „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2021-02-10, Nr. 2582.

pareigūnui) pateikti specialisto išvadą ar ekspertizės aktą: „<...> Esant galimybei kartu su specialisto išvada (ekspertizės aktu) ekspertinė įstaiga pateikia dokumentus (ar jų nuorašus), pagrindžiančius atlikto tyrimo (ekspertizės) kainą bei kitas išlaidas, nustatytas Apmokėjimo tvarkos apraše. Siekiant užtikrinti galimą proceso išlaidų išieškojimą BPK nustatyta tvarka, tokie dokumentai (ar jų nuorašai) turi būti pridedami prie baudžiamosios bylos, o tokios išlaidos – nurodytos kaltinamajame akte kaip proceso išlaidos.“

Šiuo metu Lietuvoje egzistuojantis baudžiamojo proceso išlaidų reglamentavimas nesuteikia galimybės proceso išlaidomis pripažinti tokių materialinio (finansinio) pobūdžio sąnaudų, kurias patyrė valstybės institucija (ekspertinė įstaiga) dėl to, kad jai teko pateikti ekspertines įžvalgas kitai valstybės institucijai, t. y. institucijai, įgaliotai vykdyti baudžiamąją procesinę veiklą.

Kaip jau minėta, Lietuvos BPK suteikia galimybę ekspertams, specialistams ir vertėjams gauti atlygį už darbą, „<...> išskyrus tuos atvejus, kai jie šias pareigas atlieka kaip tarnybinę užduotį <...>“, ir šios baudžiamąją procesinę veiklą įgaliotų vykdyti institucijų sąnaudos yra pripažįstamos proceso išlaidomis (BPK 103 straipsnio 3 punktas).

Generalinio prokuroro rekomendacijoje pateikiama blanketinė nuoroda į Liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams išmokėtinų sumų dydžio nustatymo ir apmokėjimo baudžiamajame procese ir administracinių teisės pažeidimų teisenoje tvarkos aprašą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 524²² (toliau – Aprašas), kuris pakartoja įstatyminį draudimą ekspertams, specialistams ir vertėjams gauti dvigubą apmokėjimą už tą pačią veiklą ir (ar) tą patį veiklos produktą. Apraše įtvirtinta, kad „<...> ekspertams, specialistams ir vertėjams sumokama už jų darbą, išskyrus tuos atvejus, kai jie šį darbą atlieka pagal tarnybines pareigas <...>“. Tais atvejais, kai ekspertai, specialistai ir vertėjai atlieka savo darbą pagal tarnybines pareigas, darbo užmokestį jiems moka juridinis asmuo, kuriame jie dirba“.

Taigi baudžiamąją procesinę veiklą įgaliota vykdyti institucija tam, kad jos patirtos sąnaudos galėtų būti pripažintos proceso išlaidomis, turėtų kreiptis ne į valstybės išlaikomą ekspertinę įstaigą, bet į privačią veiklą užsiimančią ekspertą (specialistą), nes tik toks asmuo gali būti laikomas nevykdančiu tarnybinės užduoties. Tokią galimybę numato BPK 104 straipsnio 2 dalis: „<...> Proceso dalyvis, kuris savo nuožiūra pakvietė dalyvauti procese ekspertą, specialistą, gynėją ar atstovą arba turėjo kitų išlaidų, jas apmoka pats iš savo lėšų. Proceso dalyvis gali prašyti teismo, kad šios išlaidos būtų pripažintos proceso išlaidomis ir išieškotos iš nuteistojo <...>“.

Tačiau ši dalis skirta tiems asmenims, kurie nėra priskiriami prie valstybės institucijų (jų pareigūnų), įgaliotų vykdyti baudžiamąją procesinę veiklą. Baudžiamojo proceso doktrinoje laikomasi nuomonės, kad baudžiamojo proceso dalyviai (siaurąja prasme) laikomi proceso subjektais, turinčiais procese interesą, t. y. siekiantys tam tikro rezultato byloje ar vykdančys proceso funkciją bei nesantys valstybės pareigūnais ar institucijomis.²³ Todėl ikiteisminio tyrimo įstaiga, taip pat ir prokuratūra nelaikytini baudžiamojo proceso dalyviais, jei proceso dalyviai suprantami ir aiškinami siaurąja prasme, ir neturi įstatyminės galimybės išreikalausiti patirtų proceso išlaidų pagal BPK 103 straipsnio 6 punktą bei BPK 104 straipsnio 2 dalį. Tiesa, objektyvumo dėlei tenka paminėti, kad jei baudžiamojo proceso dalyvio sampratą aiškinsime plačiąja prasme, tokia galimybė vadovaujantis BPK 103 straipsnio 6 punktu ir BPK 104 straipsnio 2 dalimi yra.

Kad ateityje būtų išvengta nereikalingų diskusijų ir interpretacijų būtina tobulinti proceso išlaidų, įtvirtintų BPK 103 straipsnyje, sąrašą, taip pat tikslinga įtvirtinti „proceso dalyvio“ sąvokos apibrėžimą.

22 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 524 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 25 d. nutarimo Nr. 524 „Dėl Liudytojams, nukentėjusiesiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams išmokėtinų sumų dydžio nustatymo ir apmokėjimo baudžiamajame procese ir administracinių teisės pažeidimų teisenoje tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“, TAR, 2016-01-19, Nr. 1214.

23 Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas, Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 81.

Pažymėtina ir tai, kad valstybės patirtos išlaidos, susijusios su daromos ar padarytos nusikalstamos veikos išaiškinimu, kaltininko patraukimu baudžiamajon atsakomybėn, neabejotinai laikytinos proceso išlaidomis. Tokią išvadą leidžia daryti ir Lietuvos Konstitucinio Teismo formuojama doktrina.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose nuosekliai akcentuoja valstybės pareigą ir priedermę apsaugoti visuomenę nuo nusikalstamų kėsinių, užkirsti kelią daromiems nusikaltimams ir greitai juos iširti. „<...> Jeigu valstybė nesiimtų deramų veiksmų, kuriais siekiama užkirsti kelią nusikaltimams, būtų griaunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėtų nepagarba teisinei tvarkai, įvairiems socialiniams institutams. Todėl pagal Konstituciją valstybė – visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turi ne tik teisę, bet ir priedermę imtis įvairių teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikaltimams, ribojančių bei mažinančių nusikalstamumą <...> Valstybės nustatytos ir taikomos priemonės, užkertančios kelią nusikaltimams, ribojančios bei mažinančios nusikalstamumą, turi būti veiksmingos <...> Asmens ir visuomenės apsaugai ir gynimui nuo nusikalstamų kėsinių skirti ištekliai (materialiniai, žmogiškieji ir kt.) turi būti skirstomi ir naudojami racionaliai <...>“²⁴; „<...> baudžiamojo proceso santykiai turi būti sureguliuoti taip, kad <...> būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai iširti nusikalstamas veikas <...> Baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis. Kitaip pasunkėtų valstybės konstitucinės priedermės teisėtomis priemonėmis užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką įgyvendinimas <...>.“²⁵

Išvados

1. Reikalavimas atlyginti valstybės patirtas išlaidas, susijusias su teisėtu ir pagrįstu asmens baudžiamuoju persekiojimu, nėra laikytinas asmens teisės į sąžiningą (teisingą) teisinį procesą suvaržymu, taip pat tai nėra laikoma papildoma bausme ar baudžiamojo poveikio priemone, kuri yra skiriama nuteistajam. Valstybės teisę reikalauti jos patirtą žalą (valstybės patirtas proceso išlaidas) dėl to, kad buvo vykdomas baudžiamasis persekiojimas, riboja Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautiniai teisės aktai ir pačios valstybės nusistatytas įstatyminis reguliavimas.
2. Nesant aiškaus baudžiamojo proceso išlaidų reglamentavimo mechanizmo, Lietuvoje bando ma poįstatyminiais teisės aktais užpildyti proceso išlaidų įstatyminio reglamentavimo spragas. Siekiant išvengti tam tikrų teisinių spragų, susijusių su proceso išlaidomis, lopymo, pasitelkiant poįstatyminius teisės aktus, būtina tobulinti proceso išlaidų, įtvirtintų BPK 103 straipsnyje, sąrašą, taip pat tikslinga įtvirtinti „proceso dalyvio“ sąvokos apibrėžimą.
3. 2021 m. priimtos generalinio prokuroro rekomendacijos neužpildė baudžiamojo proceso išlaidų reglamentavimo spragų ir įnešė daugiau sumaišties nei teisinio aiškumo.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 42-1985.

Expenses of Criminal Proceedings and Possibilities of its Recovery

Mykolas Romeris University
Law School
Institute of Criminal Law and Procedure
Dr. Marina Gušauskienė
E-mail: mgusauskiene@mruni.eu

Asoc. prof. dr. Artūras Panomariovas
E-mail: arturas@mruni.eu

Summary. *The present article examines possibilities of the state to recover the costs of criminal proceedings from the convicted. The law enforced by the state and the possibility to recover damages and costs of criminal proceedings from the convicted are examined on the basis of the amendments to recommendations for specialists and experts approved by the Order of the Prosecutor General of the Republic of Lithuania in 2021 and the Lithuanian Code of Criminal Procedure. One of the aims of the aforementioned amendments of the recommendations of the Prosecutor General is to ensure smooth recovery of the costs of criminal proceedings incurred by the State when a private expert or specialist is invited to testify in the proceedings.*

The authors of the article maintain the idea that the amendments proposed by the Prosecutor General failed to fill in the gaps in the regulation of the recovery of the costs of criminal proceedings adding more confusion than legal certainty.

Keywords: *criminal proceedings, pre-trial investigation, costs of proceedings, private experts or specialists, reimbursement of the costs of proceedings.*